

Л. Ізотова*

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Бурхливий розвиток науки, що спостерігається з кінця минулого сторіччя, торкнувся усіх галузей виробництва. Не минули новітні технології і одну із найважливіших галузей людської діяльності — виробництво продуктів харчування. Чи не щодня з'являються нові продукти, які вирощені, оброблені чи приготовлені із застосуванням нових технологій, внаслідок чого продукти набувають нової якості. Через це зростає важливість інформування споживача про склад та якість харчових продуктів. Національне законодавство визнає право на таку інформацію серед основних прав і свобод людини.

Так, ст. 50 Конституції України закріплено право людини на екологічну інформацію: “Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена”¹. Закон України “Про інформацію” гарантує усім громадянам України, юридичним особам і державним органам “право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій”².

Як окрему галузь інформації зазначений закон виділяє екологічну (ст. 17).

Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, 1998 року (Орхуська конвенція) зазначає, що кожна людина має право жити у середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту³. Для повної реалізації цього права громадяни повинні мати доступ до інформації, що стосується довкілля. У цій Конвенції екологічна інформація визначена не тільки як інформація про довкілля, чим страждають багато вітчизняних видань, а як багато ширше поняття. Отже, однією із складових екологічної інформації можна розглядати інформацію про склад та якість продуктів.

Оскільки питання доступу до екологічної інформації стосується не тільки задоволення духовних потреб людини, а й суто матеріального аспекту її існування — якості її здоров'я й життя, то воно вимагає особливої уваги і законодавчого врегулювання усіх нюансів. Як приклад візьмемо питання законодавчої регламентації інформування громадян про вміст генетично модифікованих організмів (ГМО) у продуктах харчування.

Дискусії щодо застосування новітніх біотехнологій у сільському господарстві та генетично модифікованих продуктів у харчовій та фармацевтичній промисловості йдуть давно. Це питання обговорюється науковцями та підприємцями на міжнародних симпозиумах, “круглих столах”, у спеціальних виданнях. Наріжним каменем наукових суперечок стають як швидкі економічні вигоди запровадження трансгенних продуктів, так і ймовірні ризики для здоров'я людини і чистоти довкілля⁴. Опускаючи медичний аспект корисності чи

© Ізотова Л., 2007

* головний консультант Інституту законодавства Верховної Ради України (Київ)

¹ Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

² Закон України “Про інформацію” // ВВР. — 1992. — № 48. — Ст. 650.

³ Виконання положень Орхуської конвенції в Україні: Посібник для громадянського суспільства. — К.: Інтертехнодрок, 2004. — С. 18-22.

⁴ Кузнецов В. В. Генетически модифицированные организмы и биологическая безопасность // Федеральный вестник экологического права. — 2004. — № 10; Смольякова Т. Паспорта для мутантов // Российская газета (федеральный выпуск). — 2004. — 12 марта.

шкідливості вживання модифікованих організмів для здоров'я людини та проблему економічної доцільності застосування таких технологій, розглянемо, яким чином українське законодавство врегулює питання доступу широкого загалу до такої важливої інформації.

Зупинити наукові дослідження у цій галузі неможливо, тим більше нині, коли у світі на мільйонах гектарів вирощуються трансгенні культури, коли генетично модифіковані вже більш як 120 видів рослин, а ринок трансгенних культур оцінюється сумою у майже 6 млрд. доларів. Водночас забезпечити своїх громадян від ймовірних загроз держава зобов'язана. А це можна зробити, лише надаючи споживачу вичерпну інформацію щодо якості і складу харчових продуктів та предметів побуту. Необхідно законодавчо закріпити обов'язок для імпортерів та виробників інформувати населення про можливості впливу отрутохімікатів, що застосовуються у сільському господарстві, консервантів — у харчовій та переробній промисловості, інших новітніх технологій, зокрема трансгенних продуктів.

На окрему увагу заслуговує чи не найболючіше питання для України — маркування продуктів із генетично модифікованими компонентами. Фахівці відзначають, що сьогодні в Україні офіційно не зареєстровано жодного ГМ-продукту, як і немає документів, які б регламентували їх ввезення на територію нашої держави. Проте відомо, що такі модифіковані організми завозяться до нас з інших країн та використовуються нашими виробниками. За неофіційними даними екологів, модифікованими картоплею, кукурудзою та соєю в Україні засіяно близько 1 млн. га.⁵ Тобто можна вже говорити і про вживання нашими громадянами ГМ-продуктів. Через законодавчу неврегульованість цього питання навіть виробники часто можуть не знати складу імпортованих інгредієнтів, які використовуються у виробництві харчових продуктів.

Споживач повинен мати якнайповнішу інформацію про склад харчових продуктів та предметів побуту. Йдеться про те, щоб не обмежувати людину в її праві вибирати продукти, які вона вважатиме найприйнятнішими для вживання.

Сьогодні ГМ-культури вирощують такі країни як Аргентина, Австралія, Індія, Індонезія, Іспанія, Канада, Китай, Колумбія, Мексика, Німеччина, Південна Африка, США. Лідером країн-виробників можна назвати Сполучені Штати Америки, де вирощується майже 2/3 їх світового виробництва. Однак в Америці маркування продуктів із ГМО не є обов'язковим.

Євросоюз у 1990 році Директивою 90/220/ЄЕС щодо обмеженого використання генетично модифікованих мікроорганізмів запровадив мораторій на вирощування ГМ-культур і виробництво продуктів із ГМ-компонентами. Але така заборона діє тільки стосовно продуктів, вироблених в ЄС, і не поширюється на імпортовані продукти. Також заборонено виробництво і ввезення на територію країн ЄС дитячого харчування, яке містить ГМО. Якщо у продукті більше 1 % модифікованої ДНК або білка, про це громадяни ЄС мають дізнатися зі спеціальної позначки на етикетці.

Щоправда, майже десятирічний мораторій на вживання генетично модифікованих продуктів було фактично скасовано після прийняття Директиви 2001/18/ЄС у 2002 році, яка дозволила використовувати ГМО у фармакології та сільському господарстві.

У Великій Британії дозволено використання трьох ГМ-продуктів: томатів, сої і кукурудзи. Тут заборонено продавати для вживання в їжу будь-які свіжі

⁵ Агрогляд: овочі та фрукти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lol.org.ua>.

модифіковані організми. Для оцінки ризиків використання так званих нових продуктів існує спеціальний Комітет, до складу якого, крім експертів, входять представники громадськості: два представники споживачів і один захисник моралі.

Росія з 2002 року запровадила маркування продукції, яка містить понад 5 % модифікованих компонентів, а 1 липня 2004 року Федеральна служба нагляду в галузі захисту прав споживачів та благополуччя людини видала постанову, в якій цей показник було зменшено до 0,9 %. Крім цього акта, питання маркування продуктів та інформування споживачів регулює федеральний закон “Про державне регулювання генно-інженерної діяльності”, згідно з яким трансгенна продукція повинна проходити сертифікацію. У сільському господарстві дозволено використовувати генетично модифіковані картоплю, сою, кукурудзу та цукровий буряк.

У Молдові з 2002 року є чинним закон про біологічну безпеку. Відповідно до нього при ухваленні рішень з питань, пов’язаних з генетично модифікованими організмами, обов’язкова участь громадськості. У країні створено Національну комісію з біобезпеки, яка серед інших розглядає питання імпорту ГМО, внесення їх в довідники та регулювання ринку цих продуктів.

Слід зазначити, що українське законодавство недостатньо регламентує відносини держави із підприємствами, що виробляють, застосовують або переробляють ГМ-продукти та організми. Наприклад, у нас законодавчо не встановлено відсоткову частку модифікованих організмів у продуктах харчування, вище якої маркування такої продукції особливою позначкою є обов’язковим.

Базовим у цьому плані можна було назвати закон “Про безпечність та якість харчових продуктів” у редакції до 2005 року⁶. Ст. 7, п. 11 його закріплювала обов’язковість зазначення на етикетці наявності “... у харчовому продукті компонентів з генетично модифікованої сировини (у випадках, коли використання таких компонентів передбачено нормативними документами або нормативно-правовими актами на даний харчовий продукт)”.

Чинна редакція цього Закону, яка має визначення терміна “новий харчовий продукт”, такої вимоги не містить, хоча і дає право виробникам наносити на етикетках такі позначки, як “без ГМО”, “органічний” тощо, для інформування покупців. У ст. 2 зазначено, що дія цього Закону не поширюється на “... спеціальні вимоги до харчових продуктів, пов’язані з наявністю у них генетично модифікованих організмів чи їх компонентів, що є предметом регулювання спеціального законодавства, а також на харчові продукти, вироблені для особистого споживання”.

Ст. 15 Закону України “Про захист прав споживачів” від 12.05.1991 р. зі змінами та доповненнями регламентує як обов’язкову інформацію про наявність у складі продукту генетично модифікованих компонентів⁷. Проте визначення, що таке “генетично модифікований продукт”, закон не містить.

Крім того, Законом “Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття” від 12.09.2002 р.⁸ Україна приєдналась до зазначеного протоколу, який при імplementації його у національне законодавство повинен мати наслідком прийняття законів, які гарантуватимуть контроль ринку модифікованих продуктів і організмів.

⁶ Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. // ВВР. — 1998. — № 19. — Ст. 98.

⁷ Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. у редакції Закону України від 01.12.2005 р. // ВВР. — 2006. — № 7. — Ст. 84.

⁸ Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття: Закон України від 12.09.2002 р. // ВВР. — 2002. — № 44. — Ст. 320.

Отже, відповідно до Закону “Про безпечність та якість харчових продуктів”, Картахенського протоколу держава має створити свою методичну та нормативну базу контролю ГМ-продуктів. І перші кроки законотворець уже зробив. 14 вересня 2006 року прийнято Закон “Про дитяче харчування”, який забороняє обіг на ринку України продуктів дитячого харчування, якщо вони містять генетично модифіковані організми та не дозволяє використовувати для їх виробництва сировину, у якій є ГМО⁹. І хоча цей закон не стосується безпосередньо маркування виробів, український споживач буде знати, який продукт вживає.

У першому читанні розглянуто законопроект “Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні та практичному використанні генетично модифікованих організмів”¹⁰. Ним, зокрема, заплановано створити при Кабінеті Міністрів України Міжвідомчу комісію з питань біобезпеки (як і вимагає Картахенський протокол) та визначено порядок маркування модифікованих продуктів.

Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища № 169 від 18.12.2003 р.¹¹ передбачається оприлюднення через засоби масової інформації відомостей про ідентифіковані живі змінені організми, що можуть бути імпортовані в Україну.

Як бачимо, розроблено і прийнято чимало нормативних актів щодо інформування споживачів. Україні залишилось лише впорядкувати і модернізувати законодавчу базу з цього питання. А громадянин, у свою чергу, отримавши своєчасну і повну інформацію щодо продуктів споживання, відчуватиме себе захищеним державою і довірятиме їй.

⁹ Про дитяче харчування: Закон України від 14.09.2006 р. // ВВР. — 2006. — № 44. — Ст. 433.

¹⁰ Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні та практичному використанні генетично модифікованих організмів: Проект Закону України від 25.05.2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=27362.

¹¹ Про затвердження Положення про порядок надання екологічної інформації: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 18.12.2003 р. // ОВУ. — 2004. — № 6. — Ст. 358.